

Teijo Kostiainen

Työttömyyden ja köyhyyden kuvia 1900-luvun Suomesta.

Marko Nenonen: Lapiolinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948– 1971. Atena kustannus. Jyväskylä 2006. 218 s.

Tukkijätkien elämää on romantisoitu elokuvissa ja kirjoissa, mutta lapiojätkät ovat jääneet unohduksiin. Edes työväentutkimus ei ole ollut kovinkaan kiinnostunut heidän kohtaloistaan, vaikka Jyväskylän yliopiston professori Jari Ojala totesikin *Historiallisessa aikakauskirjassa* talvella 2003, että "työvoiman ja työttömyyden tutkimus ovat kasvavia aloja".

Marko Nenonen on aiemmin tutkinut tämän kasvavan kentän unohdettua nurkkaa tieteellisissä julkaisuissa. *Lapiolinjalla* on näistä julkaisuista uutettu populaarihistoriallinen teos. Kirjaa ei ole tarkoitettu tieteelliseksi tutkimukseksi, vaan jo takakansiteksin mukaan se on tehty "suurelle yleisölle". Niinpä lähdeviitteet puuttuvat, ja kirjallisuusluettelo on hyvin cursorinen. *Lapiolinjalla* ei sisällä uutta tietoa lukijalle, joka on tutustunut Nenosen aiempiin teoksiin, mutta mainitulle suurelle yleisölle se tarjoaa kyllä selkeän ja helposti luettavan paketin.

Nenonen aloittaa teoksensa esittelemällä työllisyystilanteen jatkosodan jälkeisessä Suomessa. Muissa länsimaissa siirryttiin työttömyyden korvaamiseen rahalla, mutta Suomen työttömyyden hoito pysytteli vanhasta köyhäinhoidosta tutulla työllistämislinjalla 1970-luvulle asti. Tärkeä askel korvauslinjaa kohti oli se, että korvauspäivien ylärajaa nostettiin. Vuonna 1934 oli säädetty, että rahallista korvausta maksetaan korkeintaan 120 korvauspäivää kalenterivuotta kohden. Vuonna 1971 yläraja nostettiin 150 päivään, joita oli asetuksen mukaan mahdollista jatkaa vielä 50 päivällä. Ennen 1970-luvun muutoksia suuri osa työttömistä passitettiin kuitenkin

työllistämistöihin.

Sekä hyvin voimakas kausityöttömyys että alueellinen työttömyys kuuluivat suomalaisen työttömyyden erityispiirteisiin. Kausityöttömyys johtui paljolti maan pientilavaltaisuudesta. Pienet maatilat eivät elättäneet asukkaitaan talvisin. Maatyöläisten lisäksi myös tilallisten oli pakko hakea leivälle jatketta tilan ulkopuolisista töistä. Vapailta markkinoilla ei kuitenkaan ollut töitä läheskään kaikille. Näiden pientilallisten ongelmana pidettiin kuitenkin köyhyyttä, ei niinkään työttömyyttä. Maaseudulla työttömyyden käsitettä ei ymmärretty kuin vasta 1960-luvulla. 1900-luvun alkupuoliskon näkemyksen mukaan pientilallinen ei voinut olla työtön, vaikka tila ei aina pystynytään tarjoamaan toimeentuloa. Kaupunkien työttömyydestä ongelmalliseksi koettiin lähinnä rakennustyöläisten talvityöttömyys.

Kun puunvienti 1940-luvun lopulla romahti, työnpuutteesta johtunut köyhyys nousi niin suureksi ongelmaksi, että valtiovalta tunsii olevansa pakotettu puuttumaan siihen. Sotien jälkeinen asutustoiminta oli myös synnyttänyt suuren maalaisköyhälistön: tilalliset, joiden omistaman tilan koko oli niin pieni, että se ei pystynyt elättämään siihen asutettua perhettä. Näille ryhmille oli tarjottava työtä, jota vastaan he saivat toimentulonsa. Jo ennen sotia tunnettua hätäaputyötä alettiin kutsua työttömyystöiksi ja 1950-luvulla työllisyystöiksi. Olennaisinta ei kuitenkaan ollut nimenmuutos, vaan työllistämisen raju kasvu 1940-luvun lopulla.

Työttömät ja ne, jotka eivät saaneet tiloiltaan toimeentuloa, laitettiin lapionvarteen vastineeksi rahallisesta avusta. Työllisyystöiden tekijät rakensivat ja kunnostivat maanteitä sekä rakensivat muuta infrastruktuuria kuten viemäröintejä ja julkisia rakennuksia. Suomen ennestään heikko tieverkosto ja vaillinainen infrastruktuuri oli sodan vaurioittamaa etenkin idässä ja pohjoisessa. Varsinkin alussa koneista oli puutetta, mutta vielä puutteen helpotettuaakin lapiotyö säilytti merkityksensä. Tämä perustui tietoiseen poliittiseen ratkaisuun: työmaiden tarkoitus oli nimenomaan

työllistää, joten haluttiin käyttää työvaltaisia menetelmiä.

Teoksessaan Nenonen käsittelee lapiotyöläisten historiaa kronologisesti ja nostaa samalla esiin tiettyjä erityisteemoja: Millainen oli tyypillinen siirtotyömaiden työläinen? Miten hän asui? Mitä hän söi? Miten asuntoina käytetyt parakit rakennettiin, huollettiin ja aikanaan työmaan loputtua purettiin? Nenosen antama kuva ei tietenkään ole täydellinen, mutta se on helposti avautuva, ja työläisten asemaan on helppo eläytyä. Kun Nenonen kertoo miltä parakissa haisi, olosuhteet tunnistaa kuka tahansa, joka on vähänkään tehnyt ruumiillista työtä isossa ryhmässä. Työmaaparakit ovat muuttuneet lopulta yllättävän vähän työllisyystyömaiden loppuajoista, niissä ei vain nykyään juurikaan asuta.

Parakit olivat alussa karkeatekoisia, paikalla rakennettavia ja kaminoilla lämmitettäviä. Vähitellen ne kehittyivät keskuslämmitteisiksi rakennuksiksi, jotka kasattiin valmiista "viipaleista". Suurimmat työmaat olivat suorastaan pieniä kaupunkeja omine vesijärjestelmineen ja jätehuoltoineen. Lapiotyöläisten henkilökohtainen tila ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut omaa punkkaa isompi. Makuusalit olivat isoja, ja niissä oli useita sänkyjä. Parakkien tason noususta kertoo, että 1960-luvun loppuun tultaessa mestaritkin asuivat mielellään parakeissa, vaikka heille maksettiin päivärahaa majoituskuluja varten. Tosin mestarit saivat parakeista omat huoneensa, perheelliset jopa asunnon.

Nenonen kuvaa myös lapiojätkien ja mestarien sosiaalista vuorovaikutusta. Työllistämistyömaiden arkeen kuului nykyajankin rakennustyömailta tuttu asetelma, jossa mestarit ja työläiset vastustavat toisiaan, mutta kiroavat yhdessä Helsingin herroja. Vastaavan rakennusmestarin vaikea rooli käy ilmi Nenosen kirjasta. Nykytyömaille sanotaan, että vastaavan mestarin työ on koiran virka, ja Nenosen kirjasta ilmenee, että mestari oli työllistämistyömaille keskellä ristiriitoja. Vastaavan rakennusmestarin ongelmat työväkensä johtamisessa johtuivat varmasti osittain

työväen heterogeenisyydestä. Työläiset eivät olleet mitenkään yhtenäinen ryhmä. Kaupunkien rakennustyöläiset ja työttömiksi jääneet tehdastyöläiset muodostivat yhdessä maatyöläisten ja pienviljelijöiden kanssa laajan kirjon suomalaisuutta.

Vaikka yhteiskunta ei lapiojätkiä kummemmin arvostanut, ei ihailu tai romantisointi kokonaan puuttunut lapiojätkien elämästä. Omassa yhteisössään lapiojätät ihailivat niitä ominaisuuksia, jotka olivat heille tärkeitä: voimaa ja kestävyyttä, luotettavuutta ja rehellisyyttä. Mestarit pyrkivät saamaan työmailleen "luotettaviksi tiedettyjä työläisiä". Työläiset arvostivat toisissaan samoja piirteitä kuin mestarit. Tietynlainen miehisyyden kuva ja tämän kuvan ihailu nousee esille Nenosen kirjan sivuilta. Voima ja hiljainen puurtaminen ovat piirteitä, jotka on hyvin usein yhdistetty ihanteelliseen suomalaisuuteen. Nenosenkin tuntuu aidosti ihailevan lapiotyöläisiä todetessaan, miten työntekijän voima oli kuin taiteilijan lahja. Työläisten huonoistakin piirteistä hän kertoo ymmärtävään sävyyn.

Lapiolinjan populaarihistorian luonnetta korostavat tekstin muotoilun lisäksi tietoiskut. Ne auttavat varmasti sellaista lukijaa, joka ei ole perehtynyt työttömyyteen tai sen historiaan. Mielenkiintoa lisää myös lukuisa joukko työllisyystöihin vahvemmin tai heikommin liittyviä tarinoita, joista ehkä mieleenpainuvain on Valtion väliaikaisen ravitsemuskeskuksen muuttuminen Amica-ravintoloiksi. Kuvaliite tuo lapiojätkien arkisen puurtamisen visuaalisesti läsnäolevaksi, ja kuvia olisin mielelläni nähnyt enemmänkin.

Lapiolinjan parissa viettää mielellään viihdyttävän parituntisen. Helppolukuiseksi kirjoitettu teos sisältää vankkaa asiaa: johdattelee lukijan työttömyyteen todellisuuteen ja samalla niiden suomalaisten todellisuuteen, jotka harvemmin ovat päässeet presidenttien uudenvuodenpuheisiin. Kirjassa esitellään myös monta aihepiiriä, jotka vain odottavat innokasta historiantutkijaa. Erityisesti graduaiheita tuskaisesti metsästävä historian opiskelija voi löytää *Lapiolinjalta* itselleen, jos nyt ei

pelastusta, niin ainakin vinkkejä. Työvoima, työttömyys ja työttömyyden hoito ovat aiheita, joissa riittää vielä tutkimatonta maastoa ja jopa käyttämättömiä lähteitä. Tutkimuksen ei siis tarvitse lähtökohtaisesti keskittyä uusien tulkintojen hakemiseen.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston taloushistorian opiskelija, joka tekee parhaillaan gradua pitkäaikaistyöttömyyden ilmenemisestä työministeriön aineistoissa. Hänellä on myös takanaan sekalainen työura rakennustyömailla ja tehtaissa sekä ensikäden kokemuksia työttömyydestä.

Kirjallisuus

Kalela, Jorma. *Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. Helsinki. Työvoimaministeriö 1989.

Nenonen, Marko. *Tietöissä siirtotyömailla*. Tienrakennus ja sosiaaliset olot työttömyystyömailla 1945-67. Tiemuseon raportteja. Helsinki. Tielaitos 1993.

Ojala, Jari. Mitä nyt taloushistoria? *Historiallinen Aikakauskirja* 2003 / 1.

Suomen asetuskokoelma. Helsinki. Valtion painatuskeskus 1972.